

החצי, וממילא לא קנו כלל כיון שיש כאן שיור. (6)

ותמהה הגמרא על התירוץ:

והא מדקתני סיפא [הרי ממה ששנינו בספא] של הברייתא ששנינו בה "לא קנו": "ואם אמר חצי חצי לא קנו", כלומר: ואף אם אמר "חצי חצי" נמי לא קנו.

מבלל, הרי בהכרח דרישא של אותה ברייתא עוסקת בדאמר "כולו", והאיך נפרש את הברייתא הזאת שהיא עוסקת בדאמר "חצי חצי" ולכן לא קנו!?

ומשנינן: סיפא של אותה ברייתא לא באה להוסיף דין, אלא פירושי קא מפרש הסיפא לרישא, והכי קאמר: זו ששנינו "אף עצמן לא קנו", כיצד: כגון דאמר חצי חצי.

ומסייעת הגמרא לפירוש זה: הכי נמי מסתברא כאשר פירשנו את הברייתא!

דאי סלקא דעתך: רישא דאמר "כולו", ואם כן הסיפא באה להוסיף, שאף אם אמר "חצי חצי" נמי לא קנו, והרי אי אפשר לומר כן, כי פשיטא היא:

השתא אם אמר "כולו" לא קנו, אם אמר "חצי חצי" מיבעיא ליה לתנא להשמיענו שלא קנו!?

ודוחה הגמרא את הסיוע:

ואילו הא — הברייתא ששנינו בה: אף עצמן לא קנו — רבנן היא, הסוברים שאין שחרור מועיל לחצי עבד.

והשתא תיקשי: אם תמצי לומר, שאם מקנה הוא את חציו השני לאחר, הרי הוא יכול לשחרר את חציו ואף לרבנן, אם כן אף לרבנן היה להם לקנות, שהרי חציו השני של כל עבד מכר אותו האדון לעבד השני.

ומיישבת הגמרא: לא כאשר פירשת, אלא אידי ואידי — שתי הברייתות — רבנן הן, ואת סתירת הברייתות מיישבת הגמרא בשלש דרכים:

א. הא — הברייתא ששנינו בה: קנו — דאמר: כולו, שהקנה בכל שטר את כל נכסיו; כי היות ולא שייר כלום, שהרי את חציו השני של העבד הקנה לחבירו, לכן אפילו חכמים מודים שמועיל השחרור לחציו.

ואילו הא — הברייתא ששנינו בה: אפילו עצמן לא קנו — דאמר "חצי חצי", כלומר: כתב בכל שטר "חצי נכסי קנויין לך", ולכן לא קנו.

והטעם: משום דלא מיבעיא כשמסר את שני השטרות בזה אחר זה, ומשום שבשעת מסירת השטר לאחד עדיין לא הקנה את חציו לשני, ונמצא ששייר; אלא אפילו אם מסר לשניהם בבת אחת, יש כאן שיור, כי שמא לא הקנה את חציו השני של העבד לחבירו, אלא הקנה לכל אחד אתו

והראשון לא קנה, אם כן אף מה שמסר לשני לא קנה, כיון ששייר.

ב. בתוספות תמהו על פירושו של רש"י,

6. א. כתב רש"י: "ולא מיבעיא כתב ומסר לזה והדר מסר לזה דלא קנו, דכי מסר לקמא שייר פלגיה ולא קנה, וכן לשני", פירוש: היות

אי משום הא — לא איריא. אם אך משום הוכחה זו אתה בא לומר שהברייתא ברישא עוסקת בדאמר "חצי חצי", אי אפשר לומר כן, כי יש לומר: לעולם אין הסיפא מפרשת את הרישא, אלא שלכך תנא סיפא דאמר "חצי חצי", אף שדבר פשוט הוא, כדי לגילויי ארישא [לגלות לך מה הוא פירוש הרישא]:

שלא תאמר: רישא דאמר "חצי חצי", אבל אמר "כולו" — קנו.

לפיכך תנא סיפא דאמר "חצי חצי", מכלל דרישא דאמר "כולו", ואפילו הכי לא קנו.

ואיבעית אימא, לא קשיא! כך יש ליישב את סתירת הברייתות, באופן אחר:

ב. **כאן** — הברייתא השניה ששינינו בה: אפילו עצמן לא קנו — כגון שכתב לשניהם את כל נכסיו בשטר אחד, וכגון שכתב: "כל נכסי לפלוני ופלונני עבדיי", ולכן לא קנו, כי אין שני עבדים משתחררים בגט שחרור אחד.⁽⁷⁾

ואילו **כאן** — הברייתא הראשונה ששינינו בה: קנו — בשני שטרות, ואפילו לרבנן קנו, משום שלא שייר.

וקא סלקא דעתין, שאף לפי תירוץ זה, הסיפא באה לפרש את הרישא, שהיא עוסקת בדאמר "חצי חצי", ומשום שאם לא כן, לשם מה צריכה הסיפא לומר שאם אמר "חצי חצי" אינו מועיל, והרי כל שכן הוא

מן הרישא, וכפי שהקשתה הגמרא לעיל; ולפיכך מקשינן:

אם הברייתא השניה עוסקת בשטר אחד, אם כן מאי איריא "חצי חצי" שלא קנו, והרי אפילו אם אמר "כולו" נמי לא קנו!?

ומשינינן הכי נמי קאמר. אין הסיפא באה לפרש את הרישא, וברישא אנו עוסקים אף בכגון דאמר "כולו". ואי קשיא לך: אם כן, לשם מה צריכה הסיפא ללמד שבאמר "חצי חצי" לא קנה, והרי כל שכן הוא מן הרישא!?

לא תיקשי, כי כך הוא פירוש הברייתא: האומר כל נכסי נתונין לפלוני ופלונני עבדיי, אף עצמן לא קנו, ואפילו אמר "כולו".

כמה דברים אמורים: בשטר אחד, אבל בשני שטרות, קנו.

ואם אמר "חצי חצי" אף בשני שטרות נמי לא קנו.

ואיבעית אימא, יש לך ליישב את סתירת הברייתות באופן שלישי, ולא קשיא:

ג. **כאן** — הברייתא הראשונה ששינינו בה: קנו — כגון שמסר את שני השטרות שבהן הקנה את כל נכסיו לזה ואת כל נכסיו לזה, **בבת אחת**, ואפילו לרבנן קנו משום שלא שייר.

ואילו **כאן** — הברייתא השניה ששינינו בה:

בדבריהם שפירשו באופן אחר.

7. כתב רש"י: "דכתיב: "לה" ולא לה

שהרי אנו עוסקים במי שאומר "כל נכסי נתונין לפלוני ופלונני עבדיי", ואם כן, האיך נפרש שנתן לשניהם חצי בלבד מכל הנכסים; וראה

עדיין לא הקנה לחבירו כלום, ואם כן זכה הראשון בכל הנכסים הכוללים את חבירו. **אלא, מחזורתא, מבואר, בדשנינן מעיקרא,** כאחת משתי הלשונות הראשונות שנאמרו לעיל בישוב הברייתא.

רב אשי אמר ליישב את סתירת הברייתות:

שאני התם בברייתא השניה, שלכן לא קנו, כיון **דקא קרי** ליה בתוך השטר "עבדיי", אם כן משמע שאין הוא כולל שחרור בשטר, שהרי קורא להם "עבדיי", כי טועה הוא לומר שאפשר להקנות לעבדים נכסים, ולכן לא קנו כלום.⁽⁸⁾

אפילו עצמן לא קנו – כגון שמסר את שני השטרות בזה אחר זה, ולכן לא קנו שניהם, שאינו יכול להקנות לזה את מה שכבר הקנה לזה.

ותמחה הגמרא על תירוץ זה:

בשלמא בתרא [השני] **לא קני, דהא קניה** ליה **קמא** [שכבר קנויים כל הנכסים לראשון].

אלא קמא [הראשון], **ליקניה נפשיה ולקנייה** לחבריה [יקנה את עצמו ואת חבירו]?!?

שהרי בשעה שהקנה לו את כל הנכסים,

ולחברתה, אין שתי נשים מתגרשות בגט אחד, ואין שני עבדים משתחררים בגט אחד"; ואין כוונת רש"י ללמוד עבד מאשה, אלא שבין בגט אשה ובין בשטר שחרור נאמר "לה", דבאשה כתיב "וכתב לה", ובעבד כתיב "או חופשה לא ניתן לה", והיינו שחרור בשטר, וכשם שאנו דורשים גבי אשה "לה ולא לה ולחברתה", כך יש לדרוש גבי שטר שחרור.

8. א. נתבאר על פי רש"י.

תוספת לסוגיא:

א. מבואר מדברי רש"י, שכאשר אינו כולל שחרור בשטר, אין הקנאת הנכסים מועלת כלל, והיינו משום ש"מה שקנה עבד קנה רבו", ולכן צריך שיחול שחרור.

והנה מבואר בסוגיא, שכאשר נותן הוא שטר על כל נכסיו לשני עבדיו, יש כאן שחרור לחצי עבד לכל אחד מעבדיו; שהרי הסוגיא דנה, שבאופן זה לא יועיל השחרור, משום שחרור לחצי עבד; וכן מבואר בסוגיא, שאם כתב "חצי חצי", היינו "דהוה ליה בכל [שטר] אחד, שחרר חציו והניח חציו", כלשון רש"י בד"ה הא דאמר

כולו.

ויש לעיין, כיון שאין עבד יכול לקנות נכסים, אם כן אף אם ישחרר חצי עבדו לא יוכל לקנות, ואפילו חצי מנכסיו, שהרי עדיין חצי עבד הוא; ואם כן האיך מועילה כאן הקנאת הנכסים כאשר נותן הוא שטר לשני עבדיו?! והרי לא חל שחרור אלא על חצי עבד, ועבד אינו יכול לקנות נכסים.

ב. העיר ב"אילת השחר" [ד"ה הא דאמר]: דהרשב"א כתב בטעם הדבר שהם חולקים כשכתב לשני עבדיו שני שטרות על כל נכסיו, דהוא משום דכ"שזכה לשניהם יחד, לא הוברר הדבר מי מהם קנה, לפיכך הוי דינא דיחלוקו"; והקשה לפי זה: למה נקרא שיוור בשטר שחרור, שהרי לפי האמת נשתחרר זה לגמרי או שנשתחרר זה לגמרי, אלא שמשפך פוסקים אנו "יחלוקו", ולמה נקרא זה שיוור בשטר?!

ג. ובעיקר מה שכתב הרשב"א, העיר ב"אילת השחר" שם, שכן משמע ברש"י לקמן פז א, שכתב "דכל אחד אומר כולו דידי הוא"; ומיהו מלשון רש"י בסוגיינתנו בד"ה הכותב נכסיו לשני עבדיו, שכתב: "שכתב שני שטרות וכו' וזיכה

אמר תמה ליה רפרם לרב אשי:

מנין לך שטועה הוא להקנות נכסים לעבדיו?! והרי דילמא עבדיי שהיו כבר קאמר?! כלומר: אין כוונתו שייקנו הנכסים לעבדיו, אלא כוונתו היא להקנות את נכסיו לאלו שהיו עבדיו עד שעת הקנין, ולא עד בכלל.

מי לא תנן, [וכי לא שנינו]: **הכותב כל נכסיו לעבדו, יצא לחירות.**

ואם שייר קרקע⁽⁹⁾ כל שהוא שלא הקנה אותו לעבדו, ולא סיים איזה, הרי זה לא יצא לחירות.

כי היות ולא קנה העבד קרקע כלל, שהרי יש לנו לומר על כל פיסת קרקע שמא זו היא ששייר, ונמצא שאין מתקיימים כל דבריו שכללו גם הקנאת קרקע, והיא אינה קיימת. לכן, כל הדיבור שבשטר אינו מתקיים, ולא קנה כלום.⁽¹⁰⁾

רבי שמעון אומר: לעולם הוא בן חורין ואף ששייר קרקע כל שהוא.

כי לדעת רבי שמעון "פלגינן דיבורא", ואף שהדיבור אינו מתקיים לגבי הקרקעות, הרי הוא מתקיים לגבי שאר הנכסים.

עד שיאמר: "כל נכסי נתונין לפלוני עבדי, חוץ מאחד מרבוא שבהן", כי אז אין העבד קונה כלל, כי יש לפרש שאת העבד עצמו שייר האדון לעצמו, ואף שאינו אחד מרבוא,

שמה האדון אינו מחשיב את עבדו, אלא כערך אחד מרבוא שבנכסיו.

על כל פנים יש לנו ללמוד מדברי רבי שמעון, שנקט בלשונו: "כל נכסי נתונין לפלוני עבדי חוץ וכו'": **טעמא** [רק משום] **דאמר הכי:** "חוץ מאחד מרבוא שבהן", לכן לא קנה העבד.

הא לא אמר הכי, אלא כתב סתם: "כל נכסי נתונין לפלוני עבדי", כי אז קני העבד.

והלוא תיקשי: **אמאי** קני העבד כשכתב בלשון זה, והא "עבד" קא קרי ליה האדון עצמו, ואם כן טועה הוא לומר: אפשר לתת מתנה לעבד, ואינו כולל שחרור בשטר!?

אלא בהכרח, שאין לשון "עבדי" סתירה לשחרור, כי כוונתו היא ל"עבדי שהיה כבר".

הכא נמי בברייתא שכתב "עבדיי", יש לנו לפרש את כוונתו: "עבדיי שהיו כבר".

שנינו במשנה: מי שחציו עבד וחציו בן חורין, הרי זה עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד:

ועתה הגמרא דנה בשאר דיני העבד, כיצד הם:

א. אם נגחו שור למי שהוא חציו עבד וחציו בן חורין והזיקו; הרי הדין הוא כך:

מי שמת, רש"י לעיל ח ב.

10. נתבאר על פי רש"י כאן, אבל לעיל ח ב פירש רש"י באופן אחר, ראה שם; וראה עוד

לשליח אחד בבת אחת דפלגי, דלא קדם אחד לחבירו", משמע לכאורה שאינה חלוקה מספק.

9. לאו דוקא קרקע, כמבואר בבבא בתרא פרק

אם נגחו השור באותו יום שהוא של רבו, אף תשלומי הנזק הם לרבו, כשאר כל עבד שתשלומי נזקיו הם לרבו.

ואם נגחו שור ביום של עצמו, הרי התשלומים לעצמו.⁽¹¹⁾

ומקשינן עלה:

אלא מעתה אף אנו נאמר: ביום של רבו ישא העבד שפחה כדין עבד המותר בשפחה.

ואילו ביום של עצמו, ישא בת חורין כדין בן חורין המותר בבת חורין?!

והרי בהכרח שאין הדבר כן, ממה שאמרו בית שמאי במשנתנו: "את עצמו לא תקנתם", הרי שאין הוא יכול לישא אשה כלל.

ומשנינן: איסורא לא קאמרינן שיתחלק יום לזה ויום לזה, אלא דיני ממון בלבד הם שמתחלקים, כשם שהמלאכה מתחלקת.⁽¹²⁾

תא שמע, להוכיח שלא כאשר אמרנו, שתשלום נזק מתחלק יום לזה ויום לזה:

מהא דתניא: המית השור את מי שחציו עבד וחציו בן חורין; הרי בעל השור נתן:

חצי קנס — משום חצי העבד שבו — לרבו, כשאר כל עבד שהומת על ידי שורו, שהוא משלם קנס שלשים שקלים לאדונו.

וחצי כופר — משום חצי בן החורין שבו מב-ב — ליורשיו, כדין שור שהמית בן חורין, שבעל השור משלם ליורשיו כופר; [ונחלקן תנאים: ⁽¹⁾ אם דמי הניזק הוא, או דמי בעל השור].

פירוש אחר ברשב"ם בבא בתרא קמט ב.

11. א. כתבו התוספות, שדין זה הוא רק ל"משנה ראשונה" שהיא קודם שחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, או אף ל"משנה אחרונה" באופן שאין כופין את הרב לשחררו כגון ביתומים קטנים, או בחציה שפחה וחציה בת חורין שאין כופין את רבה, שהרי אינה מצווה על פריה ורביה; אבל כשכופין את האדון לשחרר את העבד אין הדין כן, ראה שם.

ב. כתב ב"קהלות יעקב" חגיגה סימן א [ד"ה אולם בקצה"ח], דבפשוטו משמע מן הגמרא, שאם נגחו ביום של עצמו הרי הוא של עצמו, ואין זוכה ממנו האדון את התשלומים ביום שהוא של רבו; אך ראה מה שכתב שם בזה.

12. כתב ב"קצות החושן" [סימן קעא]: כיון דלעולם הוא חציו עבד וחציו בן חורין, ואפילו ביום של רבו הרי הוא חציו בן חורין ואסור

בשפחה, [כמבואר בסוגייתנו, ד"איסורא לא קאמרינן"], והרי בישראל אין שייך "קנין הגוף" [מלבד בעבד עברי הנמכר בתורת עבד עברי], אם כן בהכרח, שאפילו ביום של רבו, הרי שחציו בן החורין שבו אינו אלא משועבד לרבו למעשה ידים בלבד [ואין לרבו קנין הגוף בחציו זה אפילו כעבד עברי], וכן ביום של עצמו, אין זוכה העבד בעצמו בחציו העבדות שבו והיא של רבו, אלא שאין מעשה ידיו של האדון, אבל "קנין הגוף" בחציו העבדות שבו, הרי הוא של רבו אפילו ביום זה, [וראה מה שהאריך בענין זה ב"קהלות יעקב" חגיגה סימן א].

ובסוף דבריו כתב שם נפקא מינה בזה, שאפילו ביום של רבו אינו יכול לעבוד בו עבודת עבד, שהרי אסור לעבוד בישראל עבודת עבד, וראה מה שכתב בפרט זה ב"מנחת חינוך" מצוה שמג, וב"אילת השחר" כאן.

1. א. בבבא קמא כז ב, ושאר מקומות; ורש"י